

Araştırma Makalesi / Research Article

Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri*

Özlem Sonay*

(ORCID ID: 0000-0002-9065-8548)

Gönderim Tarihi
(Submitted)

13.03.2020

Kabul Tarihi
(Accepted)

27.05.2020

Yayın Tarihi
(Published)

30.09.2020

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Sonay, Ö., "Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2020): 954-975.

APA: Sonay, Ö. (2020). XIX. Yüzyıla Kadar Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2) , 954-975.

Öz

Bu çalışmanın amacı, daimî elçiliklerin kurulduğu dönemde, Osmanlı Devleti'nin devletlerarası denge siyasetinde diplomasiyi kullanarak kendi yerini belirlemeye çalışmasını, 1834-1836 yılları arasında Londra ve 1836-1837 ile 1839-1841 yılları arasında Paris elçiliği yapmış olan Mehmed Nuri Efendi'nin yazdığı raporlara dayandırarak anlatmaktır. Bu çerçevede çalışmamızda, onun bizzat kaleme aldığı raporlar ağırlıklı olmak üzere tetkik eserler ve makaleler kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin söz konusu tarihlerde

* Bu makale, Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri isimli yüksek lisans tezinin çeşitli bölümlerinin derlenmesi ve yeniden gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur. Bkz. Özlem Sonay, "Mehmed Nuri Efendi'nin Londra (1834-1836) ve Paris (1836-1837/1839-1841) Elçilikleri", Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2018.

* Doktora Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye, osonay41@gmail.com.
PhD Candidate, Bolu Abant İzzet Baysal University, Institute of Social Sciences, Main Discipline of History, Turkey.

İngiltere ve Fransa ile olan siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkileri Mehmed Nuri Efendi'nin göndermiş olduğu raporlar üzerinden açıklanmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin uyguladığı diplomasi politikası ve denge siyasetinin yakından izlenmesine imkân bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Nuri Efendi, Londra, Paris, Elçi, Diplomasi.

Ambassadorships of Mehmed Nuri Efendi in London (1834-1836) and Paris (1836-1837/1839-1841)

Abstract

The purpose of this study was to determine her by using diplomacy in inter-state balance policy own place, based to the reports were written by Mehmed Nuri Efendi who served as on ambassador in London between 1834-1836 and between 1836-1837/1839-1841 in Paris. In this context, in our study the reports outhored by Mehmed Nuri Efendi himself, chronical works and many sources have been used. Political, diplomatic and economic relations with England and France during the Ottoman Empire period explained via the reports sent by Mehmed Nuri Efendi. Thus, the diplomatic policy and the balance politics of the Ottoman Empire was possible to be monitored more closer.

Keywords: Mehmed Nuri Efendi, London, Paris, Ambassador, Diplomcy.

Giriş

Diplomasi, etimolojik olarak diploma kelimesinden türetilmiş bir kelimedir ve anlamı ise “*üzerinde imza bulunan kâğıt, belge*”dir. Bu bağlamda diplomasi kelimesi, devleti tarafından kendisine diploma verilen yüksek dereceli memurun dış işlerinde yapmakla mükellef olduğu vazife manasındadır.¹ Diplomasi, tarih boyunca devletlerarası ilişkileri şekillendiren dış politikayı yürütme aracı olarak kullanılmıştır. Devletlerin diplomasiyi kullanma şekilleri, içinde buldukları siyasal, ekonomik ve teknolojik şartlardan ayrı düşünülemez. 13. yüzyılın sonunda kurulus 20. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdüren Osmanlı Devleti de bu süre içerisinde kullandığı diplomasi yöntemini, içinde bulunduğu şartlara göre pek çok kez değiştirmiştir. Özellikle 15.

¹ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul, 2007, s. 9.

yüzyılda İstanbul'un alınmasıyla dünyanın en büyük güçlerinden biri haline gelen Osmanlı Devleti, uyguladığı tek yanlı dış politika ile de bu gücünü göstermiştir. Hiçbir devleti kendine eşit güçte görmediğinden diplomatik münasebetlerde de bu devletler nezdinde sürekli olarak temsil edilmeyi küçüklük saymıştır. Ancak diğer devletlerin Osmanlı'da temsilci bulundurmalarına izin vermiş ve ilişkileri bu yolla devam ettirmiştir.²

18. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti, değişen siyasi, ekonomik ve teknolojik şartları dolayısıyla uluslararası politikadaki eski nüfuzunu kaybetmiş, karşılıklı ve sürekli diplomasinin önemini idrak etmiştir. Bu doğrultuda yabancı devletlerde yaşanan gelişmelere ilişkin doğrudan ve güvenilir bilgi sahibi olmak, aynı zamanda da Osmanlı Devleti'ni Batılı devletler topluluğunun dışında bırakmamak gerekçeleriyle Avrupa başkentlerinde daimi elçilikler açılmış ve sürekli temsilciler bulundurulmuştur. Bu temsilcilerden biri de Londra ve Paris'te elçilik yapan Mehmed Nuri Efendi'dir.

Mehmed Nuri Efendi, divan kaleminden yetişmiş bir devlet adamıdır. Reisülküttap yardımcılığı, Londra ve Paris elçiliği, Hariciye Müsteşarlığı, Hariciye Nazırlığı vekilliği, Balta Limanı Ticaret Antlaşmasında Osmanlı temsilciliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. 1843'te İran ile sınır belirlenmesiyle meşgulken Erzurum'da vefat etmiştir.³

Londra Elçiliği (1834-1836)

Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa muhalefetine karşı kendisine ancak İngiltere'nin yardım edebileceğini düşündüğünden burada bulunan elçisinin çalışmalarına büyük önem vermekteydi. Bu nedenle o sıralarda Londra'da elçi bulunan Namık Paşa'nın, dış politikayı iyi bilmediği gerekçesiyle Londra elçiliğinde değişiklik yapılmasına karar verilmiş, bunun yerine liyakatli, devlet

² Savaş, a.g.e., s.13.

³ Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'ânüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Yeni Yazıya Aktaran: Ahmet Hezarfen- Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 819, 884, 910.; Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmani*, İstanbul, 1996, s.1272.; Rükneddin Akbulut, *Beylikçi Nuri Mehmed Efendi'nin Londra Sefaret-i Mahsusası (1250-1252) ve Paris Büyük Elçilikleri (1252-1253 ve 1255-1257) Hakkında Mezuniyet Travayı*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1940, s. 8-9.

işlerinde tecrübeli ve uluslararası politikaya hakim bir kişi olan Mehmed Nuri Efendi uygun görülmüştür.⁴ Yapılan ani görev değişikliği İngiltere ve Rusya'nın dikkatini çekmiş; İngiltere, Mehmed Nuri Efendi'yi Rusya'nın adamı olarak görürken, Rusya ise kendisine karşı İngiltere ile bir ittifak yapmak için görevlendirildiğini düşünmüştür. Osmanlı Devleti ise bu değişikliği, Namık Paşa'nın başka bir işte görevlendirileceği için azledildiği şeklinde açıklamıştır.⁵ Görevi Mısır Meselesi'nin çözümüne kadar devam edecek olan Mehmed Nuri Efendi'nin maiyetine, Talat ve Tefvik Efendiler, tercüman olarak da Sisam Beyi İstefanaki'nin oğlu Yanko verilmiştir. Mehmed Nuri Efendi 30 Aralık 1834 günü ekibiyle birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır.⁶

22 Mart'ta Londra'ya ulaşan Mehmed Nuri Efendi, iki hafta içinde kralın huzuruna çıkarak Nâme-i Hümâyunu sunmayı düşünmüşse de Dışişleri Bakanı Welington ve diğer bakanların istifa etmesi üzerine yeni kabinenin kurulup göreve başlamasını beklemiştir.⁷ Bu zamana kadar da Namık Paşa ile Londra'da çeşitli yerleri gezmiş ve davetlere katılarak nüfuzlu kişilerle tanışmıştır. Katıldığı bir davet sırasında Rus elçisiyle yakın ilişkilerde bulunmaması yönünde bir uyarı almış, hatta İngiliz hükümeti, Rus elçisiyle hiç görüşmemesini dahi talep etmiştir. Mehmed Nuri Efendi ise diğer elçilerle görüşülürken Rus elçisiyle görüşmemenin uygun olmayacağını, yapılacak görüşmelerin ancak saygı nedeniyle olacağını belirtmiştir.⁸ Böylece daha görevine başlamadan zor bir durum içinde kalmıştır. Rus elçisiyle hiç görüşülmemesi halinde Rusya'nın tepkisi çekilecek, sık sık görüşülmesi halinde ise kendisinin itibarı büyük zarar görecekti. Bu durumda Mehmed Nuri Efendi'nin İngiltere, Rusya ve Bâbîâlî arasında bir denge kurarak memur olduğu işleri halletmesi gerekiyordu.

İngiltere'deki hükümet değişikliğinin tamamlanmasıyla Mehmed Nuri Efendi, 29 Nisan günü Nâme-i Hümâyunu İngiltere Kralına teslim

⁴ BOA. HAT. 828/37489.; Ahmet Dönmez, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s. 65.

⁵ BOA. HAT. 1181/46635.

⁶ Takvim-i Vekayi, 1250, nr. 94.; Lütfi, a.g.e., s. 819.; Ahmet Dönmez, *Osmanlı İngiliz İlişkileri: Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, 2014, s. 138.; Akbulut, a.g.t., s. 8,13.

⁷ BOA. HAT. 712/34063-A.

⁸ BOA. HAT. 675/32990-A.; Dönmez, a.g.t., s. 71-73.

ederek görevine resmen başlamıştır.⁹ Bundan sonra üstlenmiş olduğu işleri yerine getirmek için İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ile görüşmelere başlamıştır. Aslında Mehmed Nuri Efendi, Mehmed Ali Paşa'ya karşı İngiltere'nin yardımını sağlamak için görevlendirilmiştir. Ancak İngiltere'nin güvenini kazanmadan böyle bir hususta yanlış adım atmak istememiş İngiliz hükümetinin tavrına göre hareket etmeyi uygun görmüştür.¹⁰

Mehmed Nuri Efendi, Osmanlı Devleti için özellikle Rusya'ya karşı İngiltere'nin desteğinin alınmasının büyük önem taşıdığı bir zamanda Londra'ya elçi olarak tayin edilmiştir. Ancak hem İngiltere hem de Rusya, onun, kendilerine karşı faaliyetlerde bulunacak bir casus olduğunu düşünmüşlerdir. Bu durum daha görevine başlamadan itibarının sarsılmasına ve yapacağı işlerde çeşitli zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. İngiltere ve Rusya'nın nüfuz mücadelesi arasında sıkışan Mehmed Nuri Efendi, zamanı geldikçe gerektiği gibi hareket ederek İngiltere'nin memnuniyetini büyük ölçüde kazanmayı başarmıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında onun içinde bulunduğu durum ve üstlendiği görevin ne kadar zor olduğu anlaşılmaktadır.

Cezayir'in İşgali Meselesi

Mehmed Nuri Efendi görevine başladığı andan itibaren Cezayir'in Fransızlar tarafından işgaliyle¹¹ yakından ilgilenmiştir. Emir Abdülkadir'in Fransız işgaline karşı isyan ettiği haberlerini alınca hemen harekete geçmek gerektiğini düşünerek Lord Palmerston ile

⁹ BOA. HAT. 675/32990.; BOA. HAT. 675/32990-A.

¹⁰ BOA. HAT. 677/33015-A.; BOA. HAT. 1221/47762-L.; Dönmez, a.g.t., s. 86).

¹¹ Cezayir, 1797 yılında Fransa'ya bir miktar buğday ve beş milyon Frank borç vermiş, bu borcun tahsilatını ve yapılacak olan buğday ticaretini de iki Yahudi tüccara devretmiştir. Bu tüccarlar Fransa'dan borcunu ödemesini istediyse de Fransa ödemeyi reddetmiş, gönderilen buğdayın eksik ve bozuk olduğunu ileri sürerek tek taraflı olarak borç tutarını düşürmüştür. Taraflar arasında konuyla ilgili yapılan görüşmelerin birinde yaşanan tartışma sonucu Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa elindeki yelpaze ile konsolosa vurmuştur. Bunu hakaret kabul eden Fransa Cezayir'i işgal ederek cezalandırmak istemiştir. Fransızlar aslında 16 Haziran 1827'de Cezayir'e savaş ilan etse de aynı tarihlerde Mora'ya da asker gönderdiklerinden uzun bir süre bölgeyi sadece kuşatma altında tutabilmiştir. 12 Haziran 1830 tarihinde Cezayir'e 16.000 kişilik bir kuvvetle saldırmışlardır. Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, Ankara, 2011, s. 124.

görüşmelere başlamıştır. Aynı tarihlerde Mehmed Nuri Efendi Cezayir'den, Fransızların burada neler yaptıklarını anlatan mektuplar almaktaydı. Bu mektuplarda Cezayir halkının, İngiliz arabuluculuğuna rağmen işgal sonlandırılmazsa Fransa'ya karşı koyamayacakları belirtilmiş ve Mehmed Nuri Efendi'den bu konuda yardım istemişlerdir.¹² Bir başka mektuba göre de Fransızlar, Cezayir'de dükkanları ve evleri yıkmış, amaçlarının yolları genişletmek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yıktıkları evlerin ve dükkanların değerini vereceklerini ifade etmişlerse de Cezayir'i işgal ettikleri 1830 yılından 1835'e kadar mağdur ahaliye hiçbir ücret ödememişlerdir. Ayrıca ahali yolların güvensizliğinden ticaret yapamaz hale gelmiş ve maddi güçlük çekmeye başlamıştır.¹³

Yapılan görüşmeler sırasında Lord Palmerston, Cezayir'in Osmanlı toprağı olduğunu kabul ettiklerini ancak şimdilik herhangi bir şey yapılmamasının daha iyi olacağını ifade etmiştir.¹⁴ Mehmed Nuri Efendi, Palmerston ile yaptığı görüşmelerden ve aldığı cevaplardan İngiltere'nin, Cezayir'in işgali hususunda Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyeceğini anlamıştır. Bu sırada Osmanlı Hariciye Nazırı Akif Paşa, Londra ve Paris elçilerinden Fransa'nın Cezayir'i iadesi hususunda çalışmalar yapmalarını istemiştir. Ancak Paris'te bu konunun konuşulması mümkün olmadığından Paris elçisi Mustafa Reşid Bey¹⁵ ve Mehmed Nuri Efendi meselenin çözümü için bir yol bulabilmek adına bir araya gelmeye karar vermişlerdir. İki elçi, yaptığı görüşmeler sonucunda, meseleyi Fransız Büyükelçisi Amiral Roussin ile konuşmayı ve onun tavrına göre yeni adımlar atmaya kararlaştırmışlardır.¹⁶ Bundan sonra Mehmed Nuri Efendi, İngiltere ile gümrük tarifelerinin yenilenmesi hususunda mesai harcayacaktır.

¹² BOA. HAT. 830/37510-D.

¹³ BOA. HAT. 830/ 37510-F.

¹⁴BOA. HAT. 830/37510-A.; BOA. HAT. 832/37538.; Ercüment Kuran, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)*, İstanbul, 1957. s. 43.

¹⁵ 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde çok büyük rolü olan ve dönemin sadrazamı Mustafa Reşid Paşa'dır.

¹⁶ BOA. HAT. 678/33032-B.; BOA. HAT. 832/37535-G.; BOA. HAT. 1201/46880-O.; Lütfi, a.g.e., s. 852.; Kuran, a.g.e., s. 48.

Gümrük Tarifelerinin Yenilenmesi

Osmanlı Devleti'nde gümrük vergisi genelde ticari malların gümrüğe girdiği andaki değeri üzerinden tespit edilmekteydi. Bu uygulama, 18. yüzyıla gelindiğinde gümrükçülerle tüccar arasında fiyat tespitinde anlaşmazlıklara neden olmuş, bu sebeple belli aralıklarla, ürünlerin cins ve kalitelerine göre fiyat ve alınacak gümrük vergilerini tespit eden ve 14 yılda bir yenilenmesi kararlaştırılan tarife defterleri düzenlenmiştir. Zamanla ürünlerin fiyatlarındaki artışın vergilere yansımaması ve vergi oranlarının düşük kalması üzerine Osmanlı Devleti, 1834 yılında düzenlenmesi gereken tarifenin daha önce yenilenmesini istemiş, İngiltere ile görüşmelere başlanmıştır.¹⁷ Ancak görüşmeler Osmanlı Devleti'ninkilerden ziyade İngiltere'nin isteklerine göre şekillenmiştir.

Mehmed Nuri Efendi, görevine başladıktan sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ile ilk görüşmesinde; ticareti yapılan malların fiyatlarının iki-üç kat arttığını, buna karşılık alınan vergilerin %3'ten %1,5'a kadar düşmüş olduğunu ve tarifelerde geçerli olan oranın Avrupa devletlerinde alınan vergilere kıyasen çok düşük olduğunu belirtmiştir. Öyle ki aynı değerdeki bir ürün, Osmanlı'ya geldiğinde % 3 vergi alınırken, İngiltere'ye gittiğinde ise % 60'lık bir gümrük vergisine tabi tutuluyordu.¹⁸ Bu oran Osmanlı gümrük vergileriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksekti.

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yapılan gümrük tarifesi görüşmeleri, çeşitli anlaşmazlıklar nedeniyle 1836 yılına kadar sonuç alınamadan devam etmiştir. Bu anlaşmazlıklardan biri Osmanlı Devleti'nin daha önceki tarifelerde kararlaştırılmış olan % 3'lük vergi oranını biraz da olsa artırma isteğidir. İngiltere ise tarifenin eskisi gibi kalmasını istemekte, gümrük oranlarının artırılmasının kendilerine bir yarar sağlamayacağını savunmaktaydı. Çünkü İngiltere gelişen sanayiinin hammadde ihtiyacını karşılamak için en uygun yer olarak Osmanlı Devleti'ni görmekteydi. Yeni tarife Osmanlı Devleti'nin

¹⁷ Tuğrul Arık, *19. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı- İngiliz İktisadi İlişkileri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 177.; Mübahat S. Kütükoğlu, *Ahidnameler ve Ticaret Muahedeleri" Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 332.

¹⁸ Arık, a.g.t., s. 177.; Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı- İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Ankara, 2013, s. 106-108.

şartlarına uygun olarak düzenlenirse İngiltere'nin ödediği % 3'lük vergi miktarı artmış olacaktı. Bu İngiltere'nin istemediği bir durumdu.¹⁹

Görüşmelerde çıkan bir diğer anlaşmazlık ise; Osmanlı Devleti'nin tarifeyi, İstanbul'daki çarşı ve pazar fiyatları göz önüne alınarak düzenlenmesini talep etmesidir. İngiltere ise buna karşılık vergi miktarının artırılması yerine Osmanlı pazarlarındaki fiyatlarda biraz indirim yapılmasını istemiştir.²⁰ Osmanlı Devleti, gümrük vergilerine zammı, artan pazar fiyatlarına karşılık vergi oranları düşük kaldığı için istemekteydi. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin yeni gümrük oranlarının belirlenmesinde İstanbul çarşı ve pazar fiyatlarının göz önüne alınmasını istemesi çok doğal gözükmektedir.

Anlaşmazlıkların en önemli nedeni ise İngiltere'nin yed-i vahid usulünün kaldırılması konusunda ısrar etmesiydi. Usul ile tahıl ürünleri, tütün, zeytinyağı, afyon ve ipek gibi malların ticareti devlet tekeline verilmişti. Yed-i vahid uygulanan malları ancak devlet tarafından görevlendirilen Osmanlı tüccarı üreticiden toplayabiliyordu. Bu tüccarlar tek alıcı olduklarından, fiyatları da onlar belirliyorlardı. Yabancı tüccara satış da devlet tarafından yapıldığından Osmanlı hazinesi için en uygun fiyat tespit ediliyordu. Tüm bu uygulamalar karşılıklı çıkarı ve ürünlerin en düşük fiyattan alınıp en yüksek fiyattan satılmasını esas alan İngiliz ticaret politikasına ters düşmekteydi.²¹ İngiltere, bu hususta Osmanlı Devleti'ni ikna edebilmek için yed-i vahid usulünün kaldırılmasının İngiltere'nin değil Osmanlı'nın menfaatine olacağını bile söylemekteydi.²² II. Mahmud ise usulün kaldırılıp kaldırılmaması konusunda kararsız kalmıştı. Bu durum görüşmelerin uzamasına neden olan başka bir sebepti.²³

1836 yılına gelindiğinde yapılan görüşmeler sonucunda İngiltere, gümrük tarifelerinin yenilenmesi için Osmanlı'daki İngiliz elçisi Lord Ponsonby'e talimat vereceğini Mehmed Nuri Efendi'ye bildirmiştir. Ayrıca İngiltere yed-i vahid usulünün kaldırılmasına karşılık gümrük

¹⁹ BOA. HAT. 677/33015-P.; BOA. HAT. 677/33015-E.; Kütükoğlu, a.g.e., s. 112.

²⁰ BOA. HAT. 677/33015.; BOA. HAT. 677/33015-E.; Kütükoğlu, a.g.m., s. 334.

²¹ Kütükoğlu, a.g.m., s. 333.; Mehmet Genç, "Yed-i Vahid", *DiA*, Cilt: 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 378.

²² BOA. HAT. 677/33015-B.

²³ Kütükoğlu, a.g.e., s. 112.

vergilerini % 5'e yükseltmeyi de kabul etmiştir.²⁴ Nihayet İngiltere hükümeti, Ekim 1836 tarihinde, İngiliz elçisi Ponsonby'e, Başkonsolos Cartwright'ı tarife müzakerelerini görüşmek üzere görevlendirdiğini bildirmiştir. Ancak tarifenin yenilenmesi ve tamamlanması 1838 yılına kadar sürecekti.²⁵

Eski tarifenin bitiş tarihi 1 Mart 1834'ten İngiltere'nin görüşmeler için talimat verdiği 29 Ekim 1836 tarihine kadar geçen sürede Osmanlı hazinesi büyük zarara uğramıştır. Bu zarar öyle büyük bir boyuttadır ki sadece İstanbul, Galata ve İzmir Taze Meyve ve Efrenc²⁶ gümrüklerinde 7.105 kese²⁷ iki yüz kuruş alınması gereken vergi birikmiştir. Bu açık alınması gereken % 3'lük verginin % 1'e kadar düşmüş olmasından kaynaklanmaktadır.²⁸ Bu arada 13 Eylül 1836 tarihinde Mehmed Nuri Efendi'nin Londra elçiliği görevinden alınması üzerine yerine tayin edilen Mustafa Reşid Bey tarife görüşmelerine devam etmiştir.

Mehmed Nuri Efendi Londra elçiliği boyunca yalnızca siyasi ya da ekonomik işlerle ilgilenmemiş, Osmanlı Devleti'nin başlattığı ıslahat hareketlerine de mesai harcamıştır. Bu konudaki en önemli katkısı ise elçiliğe atandığında beraberinde getirdiği öğrencilerin Londra'da eğitim görmelerini sağlamak olmuştur.

Londra'ya Öğrenci Gönderilmesi

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yeni bir ordunun kurulması ve ardından orduya asker yetiştirmek için harp okulunun açılması, modern savaş tekniklerini bilen tecrübeli subay ihtiyacının artmasına

²⁴ BOA. HAT. 714/34086.

²⁵ BOA. HAT. 675/32988-B.; BOA. HAT. 714/34086-B.; BOA. HAT. 1174/46429-U.; Kütükoğlu, a.g.e., s. 112.

²⁶ Meyve gümrüğü Anadolu'dan gelip ihraç edilen malların, Efrenc gümrüğü ise Avrupa'dan gelip ithalât vergisi alınacak olan malların geçtiği gümrüklerdir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir". *DİA*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 521.

²⁷ Altın ve gümüş paraların saklamak için kullanılan torba olup aynı zamanda belli bir miktar parayı belirten tabirdir. Bu miktar, altın veya gümüşün zaman içindeki değerine göre değişiklik göstermiştir. 1688'den sonraki yıllarda bir kese, 50.000 akçe olarak hesaplanmıştır (Bkz. Baki Çakır, "Kese", *DİA*, Cilt: Ek-2., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 42-43.). **Bu hesaba göre bahsi geçen 7.105 kese, 355.250.000 akçeye karşılık gelmektedir.**

²⁸ Kütükoğlu, a.g.e., s. 112.

neden olmuştur. Osmanlı Devleti ise modern eğitim verecek çok az subaya sahipti ve bunlar yeterli olmayacaktı. Bu sebeple askeri konularda eğitilmek üzere Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine karar verilmiştir.²⁹ Öğrenciler, Avrupa'da gördükleri eğitimle tecrübe kazanacak, geri döndüklerinde Osmanlı askerlerini eğiteceklerdi. Böylece on dört kişilik bir öğrenci grubunun, bu sıralarda Londra elçiliğine tayin edilen Mehmed Nuri Efendi'yle birlikte İngiltere'ye gönderilmesine karar verilmiştir. Mehmed Nuri Efendi Paris'te Sefir Mustafa Reşid Bey ile görüşeceğinden öğrencileri Londra'da Namık Paşa karşılamış ve Carlton adlı bir otele yerleştirmiştir.³⁰

Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den isteği bu öğrencilerin donanma, piyade, topçuluk ve mühendislik okullarına yerleştirilmesiydi. Ancak İngiliz donanması, öğrencilerin yaşlı olduklarını öne sürerek kabul etmek istememiş, gemilerde eğitim görmelerinin uygun olacağını belirtmiştir. Woolwich Kraliyet Harp Akademisi'nde ise ancak gayri resmi olarak ders görebileceklerdi. Bunun üzerine Lord Palmerston, Mehmed Nuri Efendi'ye durumu açıklayan bir mektup göndererek, öğrencilerin ilk olarak İngilizcelerini geliştirmelerinin daha faydalı olacağını söylemiştir.³¹

Öğrenciler İngilizceyi öğrendikten sonra Mehmed Nuri Efendi, bunların bir an önce ilgili okullara yerleştirilmelerini bir kez daha talep etmiştir. Ayrıca eğitimlerini tamamladıktan sonra öğrencilere uzmanlık diploması verilmesini de istemiştir. Bu talepler üzerine Palmerston, öğrencilerle ilgilenmesi için Binbaşı Dundas'ı görevlendirmiştir. Binbaşı Dundas öğrencileri çeşitli sınavlara tabi tutarak bilgi düzeylerini tespit etmiş ve aralarından birkaçının kimya, maden bilimi ve matematik gibi alanlarda ders görmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Mehmed Nuri Efendi ayrıca iki öğrencinin de denizcilik eğitimi almaları için kraliyet donanmasının gemilerinin birinde görevlendirilmesini talep etmiştir. Böylece Londra'ya gönderilen ilk Osmanlı öğrencileri Woolwich Kraliyet

²⁹ Dönmez, a.g.e., s. 129-130.

³⁰ *Takvim-i Vekayi*, 1835: nr. 94; Dönmez, a.g.e., s. 174.

³¹ Dönmez, a.g.e., s. 176.

Harp Akademisi'nde eğitimlerine başlamışlardır.³² Mehmed Nuri Efendi'nin yenileşme hareketlerine yönelik olarak takip ettiği bir diğer iş de İngiltere'den orduyu eğitmesi için subay getirtilmesi olmuştur.

Londra'dan Subay Getirilmesi

Modern savaş tekniklerini öğrenmeleri için Avrupa'ya öğrenci gönderilmişti. Ancak bunların eğitimini tamamlayıp geri dönmeleri uzun zaman alacaktı. Osmanlı Devleti, bu süreci olabildiğince çabuk ve en iyi şekilde tamamlaması gerektiğinden Avrupa'dan subay getirtmeye karar vermiştir. İngiltere için ise Osmanlı Devleti'nin ordu ve donanmasının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktaydı. Çünkü İngiliz ticareti ve sömürgeleri Rusya'nın tehdidi altındaydı. Ancak iki ülkenin birbirine olan uzaklığı İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni korumasını güçleştiriyordu. Bu sebeple İngiltere, Osmanlı Devleti'nin kendini savunabilecek duruma gelebilmesi için askerî alanda yaptığı reformları yakından takip etmiş ve destek vermiştir.³³ Bu amaçla İngiltere, Osmanlı Devleti'ne ordunun eğitimi için subay göndermeyi teklif etmiştir. Osmanlı'nın bu teklifi başta kabul etmemesi üzerine İngiliz Hükümeti İstanbul'daki elçisine, II. Mahmud'u İngiliz subayların getirilmesi hususunda ikna etmesi için talimat vermiştir. Ayrıca İngiltere, Osmanlı Devleti'nin askerî eğitim alanında ihtiyaç duyabileceği tüm kitap, çizim ve planları da vereceğini belirtmiştir. Lord Palmerston aynı zamanda Mehmed Nuri Efendi ile de görüşerek, İngiliz subayların, Osmanlı ordusuna İngiltere'ye gönderilen öğrencilerin beş yıl sonra ulaşabilecekleri seviyeden daha iyi bir düzeyde eğitim verebileceğini söylemiştir.³⁴ 13 Ocak 1836 tarihinde Mehmed Nuri Efendi, padişahın İngiltere'den eğitmen talep ettiğini bildiren yazıyı Palmerston'a iletmiştir. Osmanlı Devleti ayrıca İngiltere'nin ne kadar subay gönderebileceğini, bunların maaşlarının ne olacağını ve maaşları hangi tarafın ödeyeceğini öğrenmek istemiştir.³⁵

³² Dönmez, a.g.e., s. 178-180.; Adnan Şişman, "XIX. Yüzyıl Başlarında Fransa'daki İlk Osmanlı Öğrencileri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 247.

³³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 2015, s. 114.

³⁴ Dönmez, a.g.e., s. 134.

³⁵ Dönmez, a.g.e., s. 135.

Osmanlı Devleti, İngiltere'den böyle bir talepte bulunmuşsa da aceleci davranmamıştır. Bu durum Palmerston'u şüphelendirmiştir. Osmanlı'nın Avusturya ve Prusya'dan da subay talebinde bulunduğunu öğrenince de harekete geçerek Albay Considine'i Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında gönderilecek subaylar hakkında görüşmeleri başlatmak için İstanbul'a göndermiştir. Daha sonra eğitimlerde kullanılacak askeri planlar ve çeşitli modeller de İstanbul'a gönderilmiştir.³⁶ Bu sırada Bâbiâli'den Mehmed Nuri Efendi'ye gönderilen yeni talimatnamede ihtiyaç duyulan subayların Avusturya'dan temin edileceği bildirilmiştir. Mehmed Nuri Efendi, durumu daha İngiliz hükümetine bildiremeden Palmerston'un Albay Considine'in görüşmeleri başlatmak üzere İstanbul'a doğru yola çıktığını haber veren mektubunu almıştır.³⁷ Yani Osmanlı elçisi, subaylar yola çıktıktan sonra haberdar edilmiştir. Ayrıca subaylar, henüz Osmanlı Devleti'nin kesin onayı olmadan gönderilmişti. Böylece İngiltere meseleyi bir oldubittiye getirerek Osmanlı Devleti'nin talebinden vazgeçmesinin önüne geçmiş oluyordu. Osmanlı Devleti, haber verilmeden gönderilen bu subayları nezaketen kabul etmek zorunda kalmıştır.

Pasaport Örneği Gönderilmesi

II. Mahmud döneminde devletin refahı ve kalkınması için yapılan reformlardan biri de mali ve toplumsal dengeyi bozan kitle göçünü engellemek amacıyla getirilen pasaport uygulamasıdır. Bu uygulama ile Osmanlı topraklarında ve ülke dışına yapılacak seyahatler için bazı kurallar getirilmiştir. Buna göre; ülke içinde seyahat edecek kişilerin mürur tezkeresi taşımaları, ülke dışına yapılacak seyahatlerde ise Hariciye Nezareti'nden pasaport almaları zorunlu hale getirilmiştir.³⁸ Bundan önce Avrupa'ya gidecek olan tüm Osmanlı halkı, gidecekleri ülkenin Osmanlı Devleti'ndeki elçisinden pasaport istemek zorundaydı. Buna Osmanlı elçileri de dâhildi. Getirilen yeni uygulamayla pasaportlar Avrupa'da olduğu gibi Hariciye Nezareti'nden alındıktan sonra gidilecek olan ülkenin elçisine imza ettirilecek ve geçerlilik

³⁶ BOA. HAT. 1182/46669-E.; BOA. HAT. 1182/46669-G.

³⁷ BOA. HAT. 1182/46669-D.; Dönmez, a.g.e., s. 136-138.

³⁸ Karal, a.g.e., s. 157.

kazanacaktı. Böylece Osmanlı Devleti'nde bulunan yabancı elçiliklere sadece vize hakkı tanınmış oluyordu.³⁹

Mehmed Nuri Efendi, uygulanmaya başlanan yeni kural dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bir pasaport örneği göndermiştir. Örnek pasaport Paris'teki usule uygun şekilde Türkçe ve Fransızca olarak düzenlenmiştir.⁴⁰ Mehmed Nuri Efendi bu usulü Londra'da hemen uygulamaya koymuş ve 10 kişiye pasaport vermiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne gitmek üzere olan bazı İngiliz aristokrat ve sipahilerinin pasaportlarına isimleri eklenerek elçilik mührüyle damgalanmıştır.⁴¹ Bu uygulama günümüzde kullanılan pasaportların temelini oluşturmuştur.

Londra Elçiliğinden Azli

Mehmed Nuri Efendi hakkında ortaya atılan Rus taraftarı olduğu ifadeleri, onun itibarına büyük ölçüde zarar vermiş, özellikle Palmerston'un güvensizliğine sebep olmuştur. Bu güvensizlik taraflar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine izin vermemiştir. Bu sırada vuku bulan Churchill Olayı⁴² da Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde gerginliğin artmasına neden olmuş ve Mehmed Nuri Efendi'nin görevinden alınmasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin desteğine önem verdiği için, aradaki gerginliği giderip ilişkileri düzeltmek amacıyla Londra elçiliğinde değişiklik yapmaya karar vermiş, Mehmed Nuri Efendi'nin yerine Mustafa Reşid Bey'i elçi tayin etmiştir. Böylece Mehmed Nuri Efendi, Londra'dan 1836 yılında Paris elçisi Mustafa Reşid Bey ile yerleri değiştirilerek ayrılmış ve görevine Paris büyük elçisi olarak devam etmiştir.⁴³

³⁹ Lütfi, a.g.e., s. 927.; Karal, a.g.e., s. 157.

⁴⁰ BOA. HAT. 1174/46429-P.

⁴¹ BOA. HAT. 677/33015-A.

⁴² İngiliz bir tüccar olan Churchill, Kadıköy'de avlanırken tüfekten çıkan bir saçmayla Müslüman bir çocuğu vurmuştur. Bunun üzerine Hariciye Nâzırı Akif Paşa, Churchill'i tutuklatmıştır. İngiliz elçisi Lord Ponsonby'nin kendilerine hakaret edildiği yönündeki protestoları üzerine serbest bırakılmışsa da bu olay Akif Paşa'nın azline sebep olmuştur. Mehmed Nuri Efendi'den işin aslını Lord Palmerston'a anlatması istenmiştir. Ancak Palmerston'un kendisine güvenmemesi sebebiyle bir sonuç alamamıştır. Bu işi Mustafa Reşid Bey'in daha iyi yapacağı düşünüldüğünden Mehmed Nuri Efendi'nin yerine atanmasına karar verilmiştir. Lütfi, a.g.e., s. 880.; Akbulut, a.g.t., s. 8.

⁴³ *Takvim-i Vekayi*, 1252: nr. 135.; Lütfi, a.g.e., s. 884.; Dönmez, a.g.t., s. 98.

Mehmed Nuri Efendi, kendisi ortaya çıkan önyargılara rağmen, görevlerini layıkıyla yerine getirmiş, yaptığı işlerde Osmanlı Devleti lehine sonuçlar elde etmek için İngiltere hükümetini oldukça zorlamıştır. Öyle ki Lord Palmerston, onun şahsı hakkında "*Nûrî Efendi, büyük açgözlülüğe sahip bir kişi ve o bir diplomat değil.*" cümlesini sarf ederek, ona karşı sert eleştirilerde bulunduğu halde⁴⁴ Bâbîâlî'ye gönderdiği bir mektubunda, onun İngiliz hükümeti nezdinde takdir kazandığını ve yeni görevinde de başarılı olacağı umudunu taşıdığını yazmaktan kendini alamamıştır.⁴⁵

Birinci Paris Elçiliği (1836-1837)

Mehmed Nuri Efendi yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Mustafa Reşid Bey ile becayiş edilerek Paris elçiliğine atanmıştır. Ancak Osmanlı hükümetince, yapılan bu görev değişikliğinin bir süre için ertelenmesine karar verilmiştir. Bu karar elçilere bildirildiğinde Mehmed Nuri Efendi, İngiltere ve Fransa'da parlamentoların kapanmasını fırsat bilerek kendisine verilen izin dâhilinde, Mustafa Reşid Bey ile Cezayir ve Mısır meseleleri hakkında görüşmek için Paris'e gitmiştir. Görev değişikliğinin kaldırıldığına dair gelen emir üzerine zaten Paris'te bulunan Mehmed Nuri Efendi, Osmanlı Devleti tarafından gönderilen nâme-i hümayûnu Fransa Kralına sunarak 8 Ekim 1836'da görevine resmen başlamıştır.⁴⁶ Onun, Paris elçiliği boyunca ağırlıklı olarak Cezayir meselesi ile ilgilendiği ve bu konuyla ilgili görüşmeler yaptığı anlaşılmaktadır.

Cezayir Meselesi İle İlgili Girişimler

Osmanlı Devleti, Mehmed Nuri Efendi'ye gönderdiği yeni bir talimatla Cezayir'in Osmanlı toprağı olduğunu ve haklarından vazgeçmeyeceğini belirtmesini istemiştir. Mehmed Nuri Efendi de bunun Fransa meclisinde, Cezayir meselesiyle ilgili müzakereler sırasında yapılmasının doğru olacağını düşünmüştür. Mehmed Nuri Efendi ayrıca Bâbîâlî'ye gönderdiği bir tavrinde Cezayir meselesinin

⁴⁴ Dönmez, a.g.t., s. 98.

⁴⁵ BOA. HAT. 1172/46412-A.

⁴⁶ BOA. HAT. 1191/46899-Ç.; BOA. HAT. 678/33032-G.; BOA. HAT. 714/34088-C.; BOA. HAT. 1183/46.; Akbulut, a.g.t., s. 11.; Dönmez, a.g.t., s. 99-103.

çözümü için iki öneride bulunmuştur. Bunlardan biri İstanbul'da bulunan Avrupa elçilerine Osmanlı Devleti'nin Cezayir'deki haklarını bildiren beyannameler gönderilmesi; diğeri ise Paris'te rahatça çalışabilmesi için kendisine ruhsat verilmesiydi. Hükümet Mehmed Nuri Efendi'nin önerisini uygun bulmuş ve gerekli ruhsatnameyi kendisine vermiştir.⁴⁷ Bundan sonra Mehmed Nuri Efendi fırsat düştükçe Cezayir'deki Fransız işgalinin kaldırılması için girişimlerde bulunacaktır.

Kasım 1836'da gelen Fransız ordusunun Konstantine'de yenilgiye uğradığı haberi, Mehmed Nuri Efendi'ye harekete geçmesi için iyi bir fırsat olmuştur. Alınan yenilgiden sonra Fransa'da, Cezayirliere karşı yeni bir savaş hazırlığına başlandığı haberleri yayılmıştı. Bu harekât özellikle antlaşmaya yanaşmadığı için Emir Abdülkadir⁴⁸ üzerine olacaktı. Bâbıâli'nin elçisinden istediği ise bu hazırlıkları durdurmasıydı. Çünkü Emir Abdülkadir yeterli cephaneye sahip değildi ve Osmanlı Devleti'nin bunu sağlaması zaman alacaktı. Böyle bir durumda Fransa'nın yapacağı saldırı, Osmanlıların Cezayir'i kaybetmesine neden olabilirdi. Bu amaçla Mehmed Nuri Efendi, Fransa Dışişleri Bakanı Kont Mole ile yaptığı görüşmede Cezayir'in hala bir Osmanlı toprağı olduğunu, bunun aksi yönünde çıkan haberlerin yersiz olduğunu belirtmiştir. Kont Mole ise buna karşılık olarak Fransa'nın Cezayir'i savaşarak aldığını yani Cezayir'in artık bir Fransız toprağı olduğunu sert bir dille ifade etmiş ancak görüşmenin sonunda Mehmed Nuri Efendi'nin sunduğu müzakere teklifine olumlu yaklaşmıştır. Mole'nin müzakere görüşmelerini kabul etmesinin nedeni; eğer Emir Abdülkadir ile bir anlaşmazlık yaşanırsa, Osmanlı Devleti'yle yapılacak görüşmelerde bunun telafi edilebileceği düşüncesidir.⁴⁹

Fransa'yla Emir Abdülkadir arasında antlaşma yapılacağını öğrenen Osmanlı Devleti, Mehmed Nuri Efendi'ye bunu engellemesi için talimat

⁴⁷ BOA. HAT. 1183/46703.; BOA. HAT. 1183/46703-F.; Kuran, a.g.e., s. 50.

⁴⁸ Cezayir halkı Fransız işgaline karşı Emir Abdülkadir ile Kostantine Beyi Hacı Ahmed etrafında toplanmış durumdaydı. İki tarafın direnişiyile aynı anda başa çıkamayacağını anlayan Fransa, taraflardan Emir Abdülkadir ile antlaşma yapmayı düşünmüştür. Böylece önce Kostantine üzerine yürüyecek daha sonra da Emir Abdülkadir ile mücadele edecektir. Bkz. Tuncay Karakaçan, *Cezayir'de Fransız İşgali (1830-1871)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 55.

⁴⁹ BOA. HAT. 1192/46900.; Karakaçan, a.g.t., s. 67-73; Kuran, a.g.e., s. 3-13.

vermiştir. Çünkü antlaşma yapılırsa Cezayir'de Emir Abdülkadir'in yani Bâbiâli'nin nüfuzu son bulacaktı. Bu sebeple Mehmed Nuri Efendi, Kont Mole'ye bir mektup göndererek tekrar görüşme talebinde bulunmuştur. Mektupta ayrıca Osmanlı Devleti'nin göz ardı edilerek antlaşmanın Emir Abdülkadir ile yapılmasına şaşırıldığını ve üzüntü duyduğunu dile getirmiştir.⁵⁰ Kont Mole'nin Mehmed Nuri Efendi'ye verdiği cevap oldukça sert olmuş, Fransa'nın Cezayir'i çok kan dökerek ve bir hayli para harcayarak ele geçirdiğini, bu sebeple Osmanlı Devleti dahil olmak üzere hiçbir devletin Cezayir'le ilgili söz hakkına sahip olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Fransa'nın, Emir Abdülkadir'e, kendileriyle antlaşma yapmadığı takdirde üzerine saldırı düzenleneceğine dair uyarıda bulunulduğunu belirtmiştir. Tüm bunların üzerine Mehmed Nuri Efendi, bu işle ilgili konuşmaya yetkisi olmadığından görüşmenin faydasız olacağını belirterek görüşme talebinden vazgeçmiştir. Mehmed Nuri Efendi, Osmanlı Devleti'ne gönderdiği taktirde durumu açıklarken iki devlet arasındaki gerginliğin artmasından ve ilişkilerin bozulmasından çekindiği için görüşmeden vazgeçtiğini dile getirmiştir.⁵¹

Osmanlı Hükümeti, tüm bunlar üzerine Fransa ile Emir Abdülkadir arasında imzalanan antlaşmayı kesin kabul etmeme kararı almıştır.⁵² Mehmed Nuri Efendi de Kont Mole ile görüşerek Kostantine Beyi Hacı Ahmed'in Osmanlı Devleti'nden talepte bulunması halinde yardım edileceğini bildirmiştir. Kont Mole ise böyle bir girişimin Fransa'yla Osmanlı Devleti arasında bir savaşa sebep olacağını açıkça belirtmiştir.⁵³ Mehmed Nuri Efendi görüşme sırasında Fransa ile Kostantine Beyi Hacı Ahmed arasında da bir barış antlaşması yapılacağını öğrenmiştir. İki hafta sonra ise Fransız gazetelerinde, Osmanlı donanmasına ait gemilerin Akdeniz sularında bulunması nedeniyle barış görüşmelerinin yarıda kaldığı ve Fransa'nın savaş hazırlığına başladığı haberi yer almıştır. Hâlbuki Osmanlı donanması bu sırada Trablusgarp'ta çıkan bir karışıklığı bastırmak için Akdeniz'de bulunmaktaydı.⁵⁴ Hacı Ahmed Bey'le görüşmelerin yarıda kalması

⁵⁰ BOA. İ. DUİT. 140/9 lef. 2.

⁵¹ BOA. HAT. 1184/46711.; BOA. İ. DUİT. 140/14 vrk.2.; Kuran, a.g.e., s. 53.

⁵² BOA. HAT. 1184/46708.

⁵³ BOA. İ. DUİT. 140/14.

⁵⁴ Akbulut, a.g.t., s. 17-20; Kuran, a.g.e., s. 54-55.

üzerine Fransız elçi Amiral Roussin, bunun Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu emirle yapıldığını öne sürmüştür. Bâbîâlî ise Hacı Ahmed Bey'in Fransa'ya karşı gösterdiği direnişin Osmanlı'nın emri olmadığını, bunun ancak bölge halkının can ve mallarını korumak için yapıldığını belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu şekildeki savunmasının sebebi, Cezayir meselesi nedeniyle son zamanlarda gerilen ilişkilerin biraz durulmasını sağlamaya yöneliktir. Hükümet bu konuda Fransa'ya zorlayarak geri dönülmez bir adım atmak istememiştir.⁵⁵

Mehmed Nuri Efendi Cezayir meselesiyle ilgili görüşmeleri sürdürürken aynı zamanda tekrar ortaya çıkan Mısır meselesiyle de ilgilenmiştir. Amiral Roussin ile yaptığı görüşmelerde, Suriye halkının Mehmed Ali Paşa idaresinden memnun olmadığını, yapılan zulme güçlkle tahammül ettiğini, bu durumun devam etmesi halinde her an bir sorunla karşılaşılabilceğini anlatmış ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne yardım etmesini istemiştir. Ayrıca Fransa'dan, İngiltere'yle de görüşerek Osmanlı Devleti'ne desteğini istemesini rica ettiyse de Fransa, bu konuyu İngiltere'ye kendilerinin açmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Buna rağmen Fransa hükümeti, İngiltere'ye Mısır meselesi hakkındaki fikrini sorduysa da kesin bir cevap alamamış ve bu meselede İngiltere'nin kendi çıkarlarını gözetceğini anlaşılmıştır. Ancak Mehmed Nuri Efendi Avrupa politikasının sürekli değıştığını ve bu mesele ile ilgili İngiltere'yi ikna etmeye yönelik çalışmaların devam etmesi gerektiğini düşünmekteydi.⁵⁶

Mehmed Nuri Efendi, Paris'te bulunduğu süre boyunca Cezayir ve Mısır meseleleriyle meşgul olmuş ancak bu işlerde bir başarı elde edemeyince azline karar verilmiştir. Kendisine 1837'de Hariciye Müsteşarlığı görevi verildikten hemen sonra Paris elçiliğinden alınmıştır. Ancak bu sırada Londra elçisi Mustafa Reşid Bey de Hariciye Nâzırlığı görevine atandığından Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da maslahatgüzarlıkla temsil edilmesi uygun görülmemiş, Mehmed Nuri Efendi'den yeni Londra elçisinin görev yerine ulaşmasını beklemesi

⁵⁵ BOA. İ. DUİT. 140/16 lef.1.; BOA. İ. DUİT. 140/17.; Akbulut, a.g.t., s. 17-20.

⁵⁶ BOA. HAT. 1183/46701-A.; BOA. HAT. 1183/46701-C.

istenmiştir. Sarim Efendi'nin Londra'ya ulaşmasının ardından Mehmed Nuri Efendi, İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştır.⁵⁷

İkinci Paris Elçiliği (1839-1841)

1839 yılında Sultan II. Mahmud vefat edip yerine Abdülmecid geçince bazı görev değişiklikleri yapılmış ve Paris elçiliğine daha önce de bu görevde bulunmuş olmasından dolayı Mehmed Nuri Efendi'nin atanmasına karar verilmiştir. Elçilik masraflarının azaltılması amacıyla orta elçilik rütbesiyle tayin edilmesi düşünülmüşse de Hariciye Nâzırı Mustafa Reşid Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin Fransa nezdinde daha yüksek rütbeyle temsil edilmesi gerektiğini, böylece yapılacak işlerde daha etkili olunabileceğini söylemesi üzerine bundan vazgeçilmiş ve Mehmed Nuri Efendi'nin büyükelçi olarak atanması uygun görülmüştür. 24 Ekim 1839 tarihinde elçiliği onaylanan Mehmed Nuri Efendi'nin maiyetinde, sırkâtibi olarak Tevfik Efendi ve bir de tercüman bulunmaktaydı.⁵⁸ 12 Aralık 1839 tarihinde Paris'e ulaşan Mehmed Nuri Efendi, Fransa Kralı'na Nâme-i Hümâyûn'u teslim ederek görevine resmen başlamıştır.⁵⁹ Mehmed Nuri Efendi, elçiliği boyunca bu kez yoğun olarak Mısır meselesi ile ilgilenmiştir.

Mısır Meselesinin Çözümü İçin Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti ile Mehmed Ali Paşa arasındaki gerginliğin artması tarafları savaşa götürmüş, 24 Haziran 1839 tarihinde yapılan Nizip Savaşı'nı Osmanlı kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'yı harekete geçirmiş, Mısır meselesinin artık tamamıyla çözülmesi gerektiğini düşündüklerinden Londra'da uluslararası bir konferans düzenlenmesine karar vererek bunu Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Mehmed Nuri Efendi'nin Paris elçiliğine atandığı sırada Londra'da konferans için hazırlıklara başlanmıştı. Osmanlı Devleti'nin de konferansa temsilci göndermesi gerekiyordu. Aynı tarihlerde Londra elçiliğine atanan Şekib Efendi, yapılacak konferans nedeniyle hemen İngiltere'ye gitmek için çıkmışsa

⁵⁷ BOA. HAT. 1210/47413.; BOA. İ.DUİT. 140/17.; Lütfi, a.g.e., s. 910, 917.; Dönmez, a.g.e., s. 109-110.

⁵⁸ BOA. İ.HR. 1/19.; BOA. C.HR. 142/7060.; Lütfi, a.g.e., s. 1024.; Akbulut, a.g.t., s. 11,20.; Dönmez, a.g.t., s. 136.

⁵⁹ BOA. İ.HR. 2/84.; Dönmez, a.g.t., s. 136-137.

da, karantina nedeniyle konferansa zamanında ulaşamama durumu ortaya çıkmış, Mehmed Nuri Efendi'nin en azından Şekib Efendi gelinceye kadar Osmanlı Devleti'ni konferansta temsil etmesi uygun görülmüştür.⁶⁰

Mehmed Nuri Efendi kendisine verilen talimat üzerine derhal Londra'ya hareket etmiştir. Ayrıca talimatnamede kendisine oradaki göreviyle ilgili bilgiler de verilmekteydi. Buna göre; Rusya Osmanlı Devleti'nin aleyhinde davranışlar sergilerse Mehmed Nuri Efendi'den bu duruma itiraz etmesi ve konuyu Avusturya temsilcileriyle gizlice görüşmesi isteniyordu. Çünkü Rusya'nın Boğazlarda mutlak söz sahibi olması Avusturya'nın istemeyeceği bir durumdu. Şayet alınan bir kararda Fransa çekimser davranırsa; Mehmed Nuri Efendi bunu tereddüt etmeden kabul etmeliydi. Çünkü Fransa, Mehmed Ali Paşa'yı desteklemekteydi ve Fransa'nın tereddüt ettiği şey muhtemelen Osmanlı Devleti'nin yararına olacaktı. Dolayısıyla Mehmed Nuri Efendi bu görüşmelerde İngiltere ve Avusturya'ya güvenebilirdi. Kısa süre sonra gönderilen ikinci talimatnamede ise son gelişmelerden tam olarak haberdar olmamasından dolayı onay verilmedikçe hiçbir belgeyi imzalamaması Mehmed Nuri Efendi'den istenmiştir.⁶¹ Mehmed Nuri Efendi görüşmelerin başlamasıyla Mısır meselesinin nasıl geliştiğini anlatan bir rapor hazırlamış ve bunu diğer temsilcilere sunmuştur. Temsilciler, bu rapora verdikleri cevaplarda meselenin çözümü için çalışmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Fransa, Mehmed Nuri Efendi'nin raporuna geç yanıt vermiş ve görüşmeler sırasında Mehmed Ali Paşa'yı savunmayı sürdürmüştür. Fransa'nın bu yaklaşımı, Mehmed Nuri Efendi'ye, görüşmeleri uzatmak için bilerek yaptığını düşündürmüştür.⁶² Bu sıralarda Şekib Efendi Londra'ya gelmiş ve Mehmed Nuri Efendi'den görüşmeler hakkında bilgi almıştır. Şekib Efendi'nin gelmesiyle Londra'daki görevi sona eren Mehmed Nuri Efendi, Paris'e dönerek Fransa Kralı ile görüşmüştür. Kral'ın, Osmanlı Devleti'nin, Fransa'nın dostu olduğunu ancak bu dostluğun Londra'daki görüşmelerde önemsenmediğini ifade etmesi üzerine Mehmed Nuri

⁶⁰ BOA. HAT. 1240/48233.; Dönmez, a.g.t., s. 137.

⁶¹ BOA. HAT. 1240/48233.; BOA. İ.MTZ (05). 2/36.; BOA. İ.MTZ (05). 2/47.; BOA. İ. MTZ (05). 3/65.; Dönmez, a.g.t., s. 137-138.

⁶² BOA. İ. MTZ (05). 2/58 lef. 1.; BOA. İ MTZ (05). 3/62.; BOA. İ. HR. 6/303.; BOA. İ.HR. 2/84.; Dönmez, a.g.t., s. 139.

Efendi, Osmanlı Devleti için diğer devletler ile Fransa arasında bir fark olmadığını ve Mısır meselesinin tamamen sonuçlanması hususunda kendilerinin desteğinin beklendiğini belirtmiştir. Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nde Mehmed Nuri Efendi'nin, Mısır meselesiyle ilgili hususlarda yetersiz kaldığından görevinden azledilmesi konuşulmaktaydı.⁶³

Nitekim Mehmed Nuri Efendi'nin yaptığı işlerde yetersiz kalması, Paris'te daha fazla bulunmasının bir yararı olmayacağı kanaati uyandırmış ve azline karar verilmiştir. Mehmed Nuri Efendi de aynı tarihlerde gönderdiği bir takrirden, Paris'in havasına alışmadığından sürekli hasta olduğunu, bu sebeple görevini bırakmak istediğini bildirmiştir.⁶⁴ Mehmed Nuri Efendi'nin azline karar verilmişse de yeni tayin edilecek elçinin, Mısır meselesiyle ilgili yapılan görüşmelere hâkim olması zaman alacağından mesele tamamen çözülene kadar ertelenmesi uygun görülmüştür. Zaten henüz Mehmed Nuri Efendi'nin yerine Paris elçiliğine atanacak biri de bulunamamıştır. Meselenin sonuçlanmasının ardından Mehmed Nuri Efendi'nin azli onaylanmıştır. Böylece Mehmed Nuri Efendi'nin, ikinci Paris elçiliği görevi 1841 yılında sonlanmıştır.⁶⁵

Sonuç

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve diplomatik nüfuzunu kısmen kaybettiği ve varlığını devam ettirebilmek için diğer devletlerin desteğine ihtiyaç duyduğu bir dönem olmuştur. Bunun yanında giriştiği birtakım ıslahat hareketleriyle kendini, askerî, diplomatik, idari, eğitim gibi alanlarda Avrupalı devletlerin seviyesine yaklaştırma çabası verdiği bir dönemdir. Özellikle yapılan diplomatik yenilikler, Osmanlı Devleti'nin uluslararası politikadaki yerini korumasında atılan önemli bir adım olmuştur. Tarihinde ilk defa Avrupa ülkelerinde daimî elçilikler kurarak Avrupalı devletlerin yüzyıllardır uyguladığı yöntemi hayata geçirmiş ve Avrupa'da sürekli temsilciler bulundurmaya başlamıştır. Böylelikle Avrupa'yı daha yakından tanıma ve takip etme fırsatı bulmuştur. Bu temsilcilerden biri olan Mehmed Nuri Efendi de Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta küçük büyük pek çok sorunla boğuştuğu bir

⁶³ BOA. İ. HR. 6/309.; BOA. İ. MTZ (05). 3/66. İef. 2.; Dönmez, a.g.t., s. 140-141.

⁶⁴ BOA. İ.HR. 7/334.; BOA. İ.HR. 9/430.; Dönmez, a.g.t., s. 141.

⁶⁵ Lütüfi, a.g.e., s. 1106.; Akbulut, a.g.t., s. 20.

dönemde, Avrupa'nın iki önemli merkezi olan Londra ve Paris'te, elçilik gibi önemli bir görev yerine getirmiştir.

Mehmed Nuri Efendi'yi başka bir yönden daha değerlendirmek yararlı olabilir. Kendisi, III. Selim dönemindekilerden sonra Avrupa'ya gönderilen ilk elçilerden biridir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'nın yıkılışına kadar sürecektir olan yeni diplomasi anlayışının temsilcileri arasında yer almaktadır. Londra ve Paris elçilikleri, acil nitelikli sorunların çözümüne dönük çıkarların ön planda tutulduğu bir ilişkiler ağı içerisinde geliştiğinden, Mehmed Nuri Efendi'nin giriştiği diplomatik faaliyetlerin neredeyse tamamı sonuçsuz kalmıştır. Fakat bu başarısızlığı Mehmed Nuri'nin yeteneksizliğine veya ihmaline atfetmek doğru bir yaklaşım olmaz. Zira onun kişisel başarısızlığından ziyade, dönemin nezaketinin onun önüne çıkardığı engeller söz konusudur. Kaldı ki Mehmed Nuri Efendi'nin güçlükler karşısında yılmadan ve bahane üretmeden gayret gösterdiği ortadadır. Onun göreviyle ilgili sağlıklı değerlendirme yapabilmek için, Avrupa'nın iki büyük gücü olan İngiltere ve Fransa karşısında Bâbiâli lehine sonuçlar elde edebilmek için inatla çalıştığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları
- Hatt-ı Hümayun (HAT)
- İrade Hariciye (İ.HR.)
- İrade Dosya Usul-i İradeler Tasnifi (İ. DÜİT)
- İrade Eyalet-i Mümtaze Mısır (İ. MTZ (05))
- Cevdet Hariciye (C.HR.)⁶⁶

Sürelî Yayınlar

Takvim-i Vekayi⁶⁷

⁶⁶ Kullanılan belgelerin dosya ve gömlek numaraları metin içinde verilmiştir.

⁶⁷ Numaraları ve tarihleri metin içinde verilmiştir.

Kıtaplar ve Makaleler

Ahmed Lutfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lutfi Efendi Tarihi*, C. IV-V., Yeni Yazıya Aktaran: Ahmet Hezarfen- Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Akbulut, Rükneddin, *Beylikçi Nuri Mehmed Efendi'nin Londra Sefaret-i Mahsusası (1250-1252) ve Paris Büyük Elçilikleri (1252-1253 ve 1255-1257) Hakkında Mezuniyet Travayı*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1940.

Arık, Tuğrul, *19. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı- İngiliz İktisadi İlişkileri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Çakır, Baki, "Kese", *DİA*, Cilt: Ek-2., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 42-43.

Dönmez, Ahmet, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.

Dönmez, Ahmet, *Osmanlı İngiliz İlişkileri: Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, İstanbul, 2014.

Genç, Mehmet, "Yed-i Vahid", *DİA*, Cilt: 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 378-383.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, Ankara, 2011.

Karakaşan, Tuncay, *Cezayir'de Fransız İşgali (1830-1871)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Kuran, Ercüment, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)*, İstanbul, 1957

Kütükoğlu, Mübahat S., "Ahidnameler ve Ticaret Muahedeleri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed. Güler Eren, Cilt: III., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 325-341.

Kütükoğlu, Mübahat S., "İzmir", *DİA*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 515-524.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı- İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Ankara, 2013.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 2015.

Savaş, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul, 2007.

Süreyya, Mehmet, *Sicil-i Osmani*, İstanbul, 1996.

Şişman, Adnan, "XIX. Yüzyıl Başlarında Fransa'daki İlk Osmanlı Öğrencileri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 245-249.